

MAATSCHAPPELIJK HULPBEToon

DOOR MARY E. RICHMOND

DIRECTRICE VAN HET DEPARTEMENT VOOR
WELDADIGHEIDSINSTELLINGEN DER RUSSELL
SAGE FOUNDATION TE NEW-YORK

GEAUTORISEERDE VERTALING VAN

ZUSTER A. M. F. ONNEN

MET EEN VOORWOORD

VAN DR. W. H. COX

ROTTERDAM

MAATSCHAPPIJ

3401 009 0014

INHOUD

	Blz.
Voorwoord van Dr. W. H. Cox	VI
I. Inleiding	1
II. De Werkers in Actie	16
Maria Bielowski	20
George Foster	28
III. De Werkers in Actie. Vervolg	33
Mr. en Mrs. Rupert Young	33
Clara Vanska en haar kinderen	40
Winifred Jones en haar kinderen	46
Lucia Allegri en haar bloedverwanten	55
IV. Definitie van het Werk	60
V. Onderlinge Afhankelijkheid der Menschen	89
VI. Individueele Verschillen	104
VII. De Basis voor Doelbewuste Actie	115
VIII. Het Tehuis	127
IX. De School. - De Werkplaats. - Het Ziekenhuis. - De Rechtszaal	142
X. De Verschillende Vormen van Maatschappelijk Werk en hun Onderling Verband	163
XI. Werk bij Maatschappelijke Gevallen en de Democratie	181
XII. Besluit	189

VOORWOORD

De totstandkoming van dit boek in het Nederlandsch was niet gemakkelijk. Vele welwillende menschen – behalve de schrijfster – hebben er aan meegewerkt.

Aan Mr. John M. Glenn, General Director van de Russell Sage Foundation te New-York, met wiens toestemming de vertaling en uitgave geschiedde en aan Professor A. J. Barnouw van de Columbia University (Department of Germanic Languages), die zoo welwillend was de vertaling van het begin tot het eind te lezen en waar noodig te verbeteren, zij hier in de eerste plaats hartelijk dank gebracht. Vervolgens aan het Bestuur van het Antonia-Wilhelmina-Fonds, dat een deel van de noodzakelijke gelden beschikbaar stelde, en aan eenige goede Vrienden, die bereid waren van hun welgezindheid door een geldelijk offer blijk te geven. Eindelijk aan onze Uitgevers de Firma Brusse. Ik weet zeker, dat de verschijning van dit *tweede* deel van, zoo mag ik haar gerust noemen, hun *sociale arbeid serie*, waarvan Cabot's boek als 't ware het eerste deel vormde, ook hun een genoegen bereidt.

En te meer, nu bij de uitgave van Mary Richmond's boek de mogelijkheid wordt geschapen, het eerste deel tegen aanmerkelijk lageren prijs aan te bieden.

Ten laatste aan onze ijverige vertaalster.

Ik weet niet, of het noodig is haar – Marie Onnen – voor haar vertaling te bedanken, omdat ik van nabij weet, dat het vertalen zelf voor haar één doorlopend genoegen was. Zij heeft daarbij in alle fijne gevoelens van de schrijfster gedeeld en het mooie ervan doorproefd.

Moge het velen lezers ook zóó gaan.

Den Dolder, Maart 1926. DR. W. H. Cox.

WAT IS WERK BIJ MAATSCHAPPELIJKE GEVALLEN?

I INLEIDING

Er werd reeds lang in de wereld werkelijk onderricht gegeven, voordat dit wetenschappelijk en volgens regelen der kunst gebeurde; er werd reeds werk bij maatschappelijke gevallen verricht, lang vóór maatschappelijke werkers¹⁾ nu eenige jaren geleden begonnen met sommige grondbeginselen en methoden er van vast te stellen. Bijna dadelijk nadat de menschen ontdekt hadden, dat hun verhoudingen ten opzichte van elkaar niet meer zoo eenvoudig en ongecompliceerd waren, vonden zij als van zelf onder hun medemenschen enkelen, die een speciale gave hadden om moeilijkheden in zulke verhoudingen op te lossen; zij moeten, zij het dan informeel, de hulp van zulke „rechtzetters”, zooals Samuel Butler hen noemt, hebben ingeroepen. Sommige docenten hebben de geschiktheid daartoe gehad, soms bleken predikanten haar te bezitten, ook wereldlijke rechters en geneesheeren, maar deze gave bleek nooit uitsluitend het eigendom te zijn geweest van deze vier of van één van deze vier beroepen.

Een schrijfster, wier verhalen en sprookjes veel te weinig bekend zijn, laat één van haar gefingeerde personen zeggen:

Want de dokter bezat iets, dat in dien duisteren tijd op geneeskundig gebied zelfs in zijn beroep van meer waarde was dan het kennen van geneesmiddelen, n.l. een groote mate van karakterkennis; hij was beroemd om zijn diagnose van de ziekten van de ziel, zoowel als van het lichaam. Hij had niet alleen begrepen, wat gemakkelijk te begrijpen was uit de uitdrukking van Hodge's gelaat

1) Met werkers worden zoowel mannen als vrouwen bedoeld.

en diens trillende handen, waar het loon van Hodge bleef, maar hij zag ook iets anders in, hoewel dat inzien nog maar vaag was, wat nog maar weinigen in die dagen konden zien, n.l. den invloed van den geest op het lichaam; daardoor kreeg het kleine naaistertje, een zacht, schuchter ding, dat in Basset een eigen zaakje was begonnen, geen drankjes en smeerseltjes, zooals zij gedacht had, maar haar eerste klanten: een opdracht van Mevrouw Mortimer van Het Kasteel. Nog dienzelfden dag pufte Dr. Richard de oprijlaan van Het Kasteel op en vroeg naar Pollie. Hij kreeg van deze de belofte, wat evenveel waarde had als een contract, dat zij Miss Fitten zou helpen; en hij genas zijn patiënt.¹⁾

Zelfs nu nog meenen velen van ons, dat de tact, waarmee de werker bij maatschappelijke gevallen in staat is een betere verstandhouding te scheppen tusschen den mensch en zijn omgeving, iets is, dat wel van zelf komt, zooals Dogberry dat dacht van lezen en schrijven. Voor velen is zulk werk een natuurlijke uiting van naastenliefde, meer niet. Er is een halve waarheid in deze theorie, omdat de goede werker bij maatschappelijke gevallen zoowel geboren als gemaakt moet zijn, maar het foutieve element er in is, dat er niet erkend wordt, hoeveel er door maatschappelijk werk gedaan wordt om die aangeboren gave te ontwikkelen door middel van oefening en door speciale ondervindingen.

Het verschil in werkwijze en van gezichtspunt van iemand, die uit natuurlijke naastenliefde helpt en van iemand, die in die richting geschoold is, wordt goed geteekend in *The Life of Laura Bridgman*,²⁾ waarin Asa Tenney degen is, die uit natuurlijke naastenliefde helpt

1) Tallentyre, S. G.: *Basset, A Village Chronicle*, p. 93. New-York, Moffat, Yard and Co., 1912.

2) Howe, Maud, and Hall, Florence Howe: *Laura Bridgman, Dr. Howe's Famous Pupil and What He Taught Her*, p. 34. Boston, Little, Brown and Co., 1903.

en waarin Dr. Howe de paedagoog is. Laura was, zooals men zich zal herinneren, het onontwikkelde kind, doof en blind, dat in 1837 gevonden werd door den Boston-schen philanthroop, Dr. Samuel Gridley Howe, die het Instituut Perkins voor de Blinden stichtte. Zij was één der velen, die onder zijn hoede waren gekomen, maar was als doof-blinde de eerste, die alleen door middel van het gevoel lezen en schrijven moest leeren. Zij was een leerling, die haar geest, zoowel als hare handen op vele verschillende wijzen moest gebruiken. Gelukkig was Dr. Howe's geesteshouding een wetenschappelijke; hij bedacht niet alleen nieuwe wijzen om een gevangen geest te bevrijden, maar hij maakte ook nauwkeurige aantekeningen, terwijl hij zijn methoden toepaste en gevolgen ervan observeerde. Hierdoor zijn, zooals ik zoo dadelijk zal aantonen, anderen in staat geweest op zijn bevindingen voort te bouwen.

Ik heb reeds aangevoerd, dat de familie Bridgman een buurman had, een man met een ruim, eenvoudig hart. Toen Laura een klein meisje was, had hij er plezier in haar mee naar buiten te nemen. Hij leerde haar o.a. het verschil tusschen land en water, door haar de opspringende waterdruppels op haar wang te laten voelen, terwijl zij steentjes in de beek wierp. Toen Dr. Howe toestemming vroeg haar systematisch te onderwijzen, was Asa Tenney één dergenen, die „verachtelijk neerzag op het aanbod, Laura meer te leeren dan hij zou kunnen. Zij kende hem tusschen alle menschen uit en wist het verschil tusschen een hond en een kat, een appel en een steen, en hij kon haar op de manier, waarop hij haar dit geleerd had, al het andere leeren.”

De wereld zou slecht haar Asa Tenney's kunnen missen. Liefde en goedhartigheid ontsluiten vele poorten, ont-

warren vele verwickelingen. Maar indien wij in staat zijn aan liefde en hulpvaardigheid kennis te paren, kennis van den menschelijken geest en van maatschappelijke hulpbronnen, kennis, zooals Dr. Howe die bezat, dan hebben wij een nieuwe kracht gevoegd bij de oudere van enkel naastenliefde.

In het jaar 1886 wendden de ouders van een doof-blind kind, dat in Tuscumbia in den Staat Alabama woonde, zich tot het Perkins Instituut voor Blinden, toen zij een gouvernante zochten. De keuze viel op een vroegere leerling van het instituut, op Anne Mansfield Sullivan,¹⁾ die in haar eerste kinderjaren bijna geheel blind was, maar wier gezichtsvermogen gedeeltelijk teruggekomen was, nog vóór zij het diploma van het instituut haalde. In haar studietijd had Miss Sullivan in dezelfde kleine villa gewoond als blinde en doove Laura Bridgman. Om zich goed voor haar taak in Tuscumbia klaar te kunnen maken, mocht Miss Sullivan zich nog geruimen tijd wijden aan het bestudeeren van de eerste aantekeningen van Dr. Howe en van diens dagboeken; zij kon daardoor de resultaten van die studie voegen bij haar eigen studies op school en bij de opmerkingen, die zij gemaakt had over de zoeven genoemde bekende leerling. Daarmee was het steentje van Dr. Howe geworpen, niet zooals dat van Laura in een beek, maar in oeverlooze wateren, waarin de, door den steenworp gevormde cirkels steeds wijder en wijder worden.

De geschiedenis, die nu volgt, is reeds menig keer verteld, maar niet vanuit het gezichtspunt, van waaruit ik haar als inleiding tot het werk bij maatschappelijke gevallen wensch te doen zien.

1) Nu mevrouw Macy.

Helen Keller was zes jaar en negen maanden oud, toen Miss Sullivan op Tuscumbia kwam. Hoewel Miss Sullivan geen dagboek schreef, zooals Dr. Howe, bezitten wij iets, dat zelfs nog geschikter is voor mijn doel. Miss Sullivan schreef dat eerste jaar bijna wekelijks aan een vriendin, de Directrice van het Perkins Instituut, en gaf in die brieven niet zoozeer de opvoedkundige bijzonderheden van een taak, waarmee haar vriendin wel reeds bekend was, maar beschreef meer de nieuwe omstandigheden, (waarvan vele maatschappelijke) waarin zij zich bevond, en gaf een zoo openhartig mogelijk verslag van wat er omging in haar eigen gemoed bij haar pogen zich aan haar nieuwe omstandigheden aan te passen. En zoo weten wij door die brieven niet alleen *wat* er gebeurde, maar ook *hoe* het gebeurde, lezen erin over de reacties van de onderwijzeres zelf, zoowel als over die van de leerling.

In opvoedkundig opzicht anticipeeren Miss Sullivan's methoden de methoden van de meest vooruitstrevende leeraars van den tegenwoordigen tijd. Op maatschappelijk gebied vertegenwoordigen ze in menig opzicht onze handelwijzen bij ons modern werk bij maatschappelijke gevallen, maar onder omstandigheden, die zelden door maatschappelijk werk kunnen worden beheerscht. In 1903 deed Miss Keller „The Story of My Life”¹⁾ het licht zien, toen zij student was aan Radcliffe college; de brieven van Miss Sullivan bevinden zich in deel III van dat boek. Ik hoop dat de lezers van mijn boek een onbevredigd gevoel zullen hebben, zoolang zij niet alle brieven en het

1) Keller, Helen: The Story of My Life. New York, Doubleday, Page and Co. In het Nederlandsch bewerkt door Louise Stuart. Helen Keller: Mijn Levensgeschiedenis. Met een Inleidend Woord van J. van den Oude. Utrecht, J. G. Broese, 1905.

geheele boek, waarvan die brieven een deel vormen, zullen hebben gelezen. Er kon geen betere inleiding tot werk bij maatschappelijke gevallen bestaan. Er komen inderdaad in dat boek zekere voorvallen voor, die wondervolle getuigenissen zijn voor wat onbewust werk bij maatschappelijke gevallen wordt genoemd. Ik zal eenige van die voorvallen trachten te beschrijven, voordat ik voorbeelden geef van bewuste handelwijzen door beroepswerkers bij maatschappelijke gevallen.

Helen was eerst een „ongeduldig, eigenzinnig” kind. Toen zij negentien maanden oud was werd zij tengevolge van een ziekte, die beschreven staat als „acute maag- en hersencongestie” doof en blind. Zij kon vóór haar ziekte een beetje spreken, maar „verleerde dat spoedig, omdat zij niet kon hooren.” Zij begon al gauw iedereen te tyranniseeren, „haar moeder, haar vader, de dienstboden, de negertjes, met wie zij speelde, en niemand,” zoo schreef Miss Sullivan, „was, voordat ik kwam, ooit eenigszins ernstig tegen haar wil ingegaan, behalve een enkelen keer haar broeder James.” De ouders gaven de zorg voor het meisje geheel in handen van de nieuwe onderwijzeres.

Zij hebben mij beloofd mij de vrije hand te laten en mij zooveel mogelijk te helpen. . . Het is natuurlijk een heel moeilijk iets voor hen. Ik begrijp best, dat het hen pijn doet, als zij zien, dat hun zwaar beproefd kind bestraft wordt, of gedwongen dingen te doen tegen haar zin. Slechts een paar uur na mijn gesprek met Kapitein en Mevrouw Keller (en zij hadden al mijn plannen goed gekeurd) kwam het in Helen's hoofdje op, dat zij haar servetje niet meer voor wilde hebben aan tafel. Ik denk, dat zij eens weten wilde, wat er dan zou gebeuren. Ik probeerde verscheiden keeren haar het servetje weer om te doen, maar iederen keer trok zij het weer af en wierp het op den grond, en begon tegen de tafel te schoppen. Ik nam haar bordje weg en wilde haar buiten de kamer zetten. Haar vader kwam daar tegen op, en zei, dat aan geen van zijn kinderen

ooit, om welke reden ook, voedsel mocht worden onthouden (p. 313)¹⁾.

Zoo had Miss Sullivan meer dan één weerspannige te bewerken. Dit was in Maart. De volgende Kerstmis kon zij schrijven:

. . . Het was duidelijk te zien, hoe allen, maar vooral de Heer en Mevrouw Keller, diep geroerd waren door het verschil tusschen dit heerlijke Kerstfeest en het vorige, toen hun dochtertje niet bewust deel had kunnen nemen aan de feestelijkheden van Kerstmis. Toen wij beneden kwamen zei Mevrouw Keller met tranen in de oogen: „Miss Annie, ik dank God iederen dag van mijn leven, dat Hij U tot ons gezond heeft; maar ik heb eerst heden recht gevoeld, welk een zegen gij voor ons zijt geweest.” Kapitein Keller nam mijn hand, maar kon niet spreken. Zijn zwijgen was wel-sprekender dan woorden. Ook mijn hart was vol dankbaarheid en innige, gewijde blijdschap. (p. 343-344).

Hoe was die verandering gekomen? Miss Sullivan had reeds in het begin van haar verblijf op Tuscumbia een openhartig gesprek met Mevrouw Keller, en stelde voor Helen een paar weken van haar familie te scheiden. Het was Miss Sullivan gebleken, dat zij dit kinderhart niet op de gewone manier kon naderen. Er waren „twee gewichtige factoren, die aan Helen geleerd moesten worden, n.l. gehoorzaamheid en liefde,” en geen van beide kon worden geleerd, als niet de kans bestond, dat een vaste ononderbroken leerwijze werd gevolgd. Om daarmee te kunnen beginnen werd een klein tuinhuis nabij de eerste woning van de familie Keller ingericht voor de onderwijzeres en haar leerling. Tot nu toe „beantwoordde Helen nooit eenige liefkozing, behalve die van haar moeder, ja, toonde er zich zelfs afkeerig van.” Helen was in haar nieuwe omgeving „eerst erg driftig en trapte en

1) De aangehaalde bladzijden, waarnaar in dit résumé verwezen wordt, zijn te vinden in Miss Keller's „The Story of My Life.”

schreeuwde zich moe... Als zij voelde, dat ik bij haar in bed kwam, sprong zij er aan den anderen kant weer uit." (p. 310).

Kapitein Keller kwam iederen dag kijken, hoe zijn dochtertje het maakte, zonder dat Helen dat wist. Hij vond haar dikwijls aan het haken van een lange roode ketting van Schotsche wol of aan het kralen rijgen en merkte op, hoe rustig en tevreden zij er dan uit zag. Eens, gedurende die veertiendaagsche scheiding, bracht de Kapitein zijn hond Belle mee. Het kind bemerkte de tegenwoordigheid van den hond, ging naast hem zitten en nam zijn poot in haar hand. „Wij begrepen eerst in het geheel niet," schrijft Miss Sullivan, „waarom ze dat deed, maar toen wij haar de letters p-o-p op haar vingers zagen spellen, begrepen wij, dat zij dat den hond trachtte te leeren." (p. 313). Miss Sullivan was begonnen in Helen's hand te spellen, nog vóór ze Helen het handalfabet leerde, en had haar het verband geleerd tusschen die letters en de betreffende voorwerpen.

Hoewel ik graag ook die gedeelten van Miss Sullivan's brieven zou weergeven, waarin geschreven wordt over uitbreidingen en veranderingen van de methoden van Dr. Howe, moet ik mij hier beperken tot het gebruik, dat Miss Sullivan maakte van het materiaal, dat zij om Helen heen vond, — niet alleen in het huisgezin, maar ook in gezellige bijeenkomsten van de bewoners van het stadje, in het leven van de huisdieren op de hoeve, en in het natuurschoon, vol afwisseling, van de geheele landstreek.

Laura Bridgman werd niet alleen in een inrichting opgevoed, maar bleef haar geheele verdere leven in die inrichting, voelde zich dáár alleen tehuis, en stierf er in haar zestigste jaar. Helen Keller daarentegen werd een wereldburger. Zoals ieder weet, studeerde zij in Rad-

cliffe College, schreef verschillende boeken, stelt belang in de opvoeding van doofstom-blinden en heeft de intense voldoening aan dezen betere gelegenheden te hebben verschaft. Haar bemoeiingen op maatschappelijk gebied zijn hiermee niet geëindigd, intengendeel, deze hebben zich uitgebreid tot de veel grootere groep van alle blinden, terwijl Helen ook een actieve voorvechtster werd van vrouwenkiesrecht en andere sociale hervormingen.

Het spreekt vanzelf, dat Miss Keller met buitengewone gaven geboren is, maar zijzelf is altijd de eerste om te verkondigen, dat de opvoedingsmethoden en talenten van Miss Sullivan haar maatschappelijk hebben leeren voelen; dat haar door het genie van Miss Sullivan, die alle sleur haatte en door het leven zelf geleerd wilde worden, haar een buitengewoon gelukkig leven werd beschoren in plaats van een uiterst armzalig bestaan.

Uit een overweldigende massa materiaal kies ik de volgende citaten, waarvan het eerste aantoon op welke wijze Miss Sullivan de dieren op het Keller-landgoed gebruikte om den geest van haar leerling te ontwikkelen; het tweede doet zien, hoe zij alle huisgenooten deel laat nemen in dit proces; het derde verraad den tact, waarmee zij Helen leert belang te stellen in de aangelegenheden van haar stadgenooten, en het vierde haar inzicht in hoeverre de natuur deel kan nemen aan dit ontwikkelingsproces. De dieren werden reeds heel in het begin als hulp gebruikt.

Zij stelt veel belang in kuikentjes, die vanmorgen uit het ei zijn gekomen. Ik liet haar de schaal in de hand houden en voelen, hoe het diertje „pik, pik" deed. Haar verbazing, toen zij dat kleine schepseltje daarbinnen voelde, laat zich niet beschrijven. De kloek was zeer zachtzinnig en verzette zich niet tegen onze nasporingen. Behalve de kuikens hebben wij verschillende andere vermeerde-

MAATSCHAPPELIJK HULPBEToon

ringen van familie: twee kalveren, een veulen en een kot vol biggetjes. Het moet een vermakelijk gezicht zijn: ik met een piepende big in mijn armen, terwijl Helen die betast en ontelbare vragen doet, — vragen, die niet gemakkelijk zijn te beantwoorden. (p. 325).

Wij gaan gewoonlijk tegen etenstijd naar huis en Helen wil dan graag alles, wat zij heeft gezien, aan haar moeder vertellen. *Helen's verlangen om alles na te vertellen, wat ze geleerd heeft, toont grooten vooruitgang in de ontwikkeling van haar verstand en is een onschatbare prikkel voor de vermeerdering van haar taalkennis. Ik verzoek al haar vrienden haar daarin aan te moedigen, en zooveel belangstelling en plezier in haar kleine avonturen te toonen, als zij maar kunnen.* Dit bevredigt haar kinderlijke behoefte aan goedkeuring, houdt haar belangstelling gaande. Dit is de basis voor werkelijk contact en omgang met haar medemenschen. Zij maakt natuurlijk veel fouten, vervormt woorden en zindeelen, spant het paard achter den wagen en haspelt zelfstandige naamwoorden en werkwoorden hopeloos dooreen, maar dat doet een kind, dat hooren kan, ook. Ik ben er zeker van, dat die moeilijkheden van zelf opgelost zullen worden. De drang om te vertellen is hier hoofdzaak. (p. 321-322).

Het is van belang van dat merkwaardige jaar zoowel van Miss Keller als van haar onderwijzeres indrukken te vernemen. Miss Keller schrijft:

Het eerste Kerstfeest nadat Miss Sullivan te Tuscumbia was gekomen, was een groote gebeurtenis. De geheele familie bedacht verrassingen voor mij, maar wat ik het prettigste vond: Miss Sullivan en ik bedachten ook verrassingen voor al de anderen. De geheimzinnigheid, die de geschenken omgaven, was mijn grootste genot en vermaak. Mijn vrienden deden alles, wat zij konden om mij nieuwsgierig te maken door toespelingen en half-gespelde zinnen, die zij op het gewichtigste oogenblik afbraken...

Op Kerstavond kregen de schoolkinderen van Tuscumbia hun boom, waar zij mij bijvroegen. Midden in het schoolvertrek stond een prachtboom vol lichtjes te stralen in de schemering, zijn takken beladen met vreemde, wonderlijke vruchten. Het was een oogenblik van het hoogste geluk. Ik danste en sprong in opgetogenheid om den boom. Toen ik hoorde, dat er voor ieder kind een geschenkje

INLEIDING

aan was, bracht mij dat in verrukking en de vriendelijke menschen, die den boom in orde hadden gemaakt, vergunden mij, deze onder de kinderen uit te deelen. Door het genoegen dit te mogen doen, vergat ik naar mijn eigen geschenken te kijken, maar toen het daartoe kwam, was ik in mijn ongeduld, dat nu het echte Kerstfeest beginnen zou, bijna niet te houden. (p. 41).

Al mijn eerste lessen zijn doortrokken van den adem der wouden — den heerlijken harsgeur der dennennaalden, vermengd met dien der wilde druiven... Inderdaad, alles wat gonsde, zong of bloeide, droeg iets bij tot mijn opvoeding — kwakende kikvorschen, sprinkhanen en krekels, die ik in mijn hand hield, totdat zij, hun schuwheid vergetende, hun eentonig lied zongen; kleine donzige kuikens, wilde bloemen, kornoelje-bloesems, veldviooltjes en knoppende vruchtboomen. Ik betastte de openbarstende katoenhuisjes, de zachte vezels en ruige zaden; ik voelde het zacht suisen van den wind door de maïs-stengels, het zijg ruischen der biezen en het verontwaardigd gesnuif van mijn pony, als wij hem uit de weide haalden en het bit in zijn bek legden... (p. 34-35).

Langzamerhand kreeg het gebied, waardoor Helen met de maatschappij contact kreeg, grooter omvang, eerst door een bezoek aan het Perkins Instituut en vervolgens door haar gaan naar de scholen te New York en Cambridge.

(Eerste bezoek aan Boston). Ik zat geen oogenblik stil; mijn leven was even vol beweging als dat van die kleine insecten, die een geheel bestaan doormaken in één enkelen dag. Ik ontmoette veel menschen, die met mij praatten door in mijn hand te schrijven, en in blijde sympathie haastte zich de ééne gedachte om de andere tegemoet te gaan, want ziet, er was een wonder geschied! De dorre ruimten tusschen mijn geest en dien van anderen begonnen te bloeien als de roos. (p. 50).

Op de school te Cambridge genoot ik voor het eerst van mijn leven den omgang met hoorende en ziende meisjes van mijn eigen leeftijd. Ik woonde met verscheiden andere meisjes in één van die aardige huizen, die bij de school behooren, in het huis, waar de Heer Howells vroeger woonde, en waar wij een gezellig, huiselijk leven hadden. Ik deed met veel van haar spelen mee, zelfs met

buitengewone karakter van dit kind te vermoeden, ontdekte het ondanks alle belemmeringen en noodlottige gevolgen van die belemmeringen. Op deze ontdekking bouwde zij voort, gebruikte daarvoor alle hulpbronnen, die in haar omgeving te vinden waren, eerst om die hoog-maatschappelijk voelende persoonlijkheid, die ons onder den naam van Helen Keller bekend is, geestelijk te bevrijden en daarna te ontwikkelen.

Miss Sullivan was al bijna van het begin af aan in staat dieper dan alleen aan de negatieve zijde van haar taak te werken. Allereerst waren lessen in kinderlijke gehoorzaamheid noodig, vóór ordelijke vooruitgang kon worden tegemoet gezien; toen die lessen eenmaal geleerd waren, was ook Helen's liefde spoedig gewonnen. Om daartoe te kunnen komen, deed Miss Sullivan ook de eenvoudigste werkjes zelf, liet Helen nooit aan een kindermisje over; ze hielp Helen persoonlijk met alles, totdat deze in staat was zich zelf te helpen. Hierbij zag de onderwijzeres weer heel wijs in, dat zij niet vertrouwen moest op invloed langs slechts één weg gewonnen, zij het gehoorzaamheid of liefde. Zij was spoedig in staat ook een beroep te doen op het verstand van haar pupil – zij gebruikte daarvoor alles, wat zich in de omgeving van het kind bevond, zelfs personen en dingen, die eerst hinderpalen op haar weg schenen te zijn.

Er bestaat een sympathie, een liefde, die ons sterker maakt; er is een andere, die ons afhankelijk maakt en zwak. De sympathie van Miss Sullivan *verloste* haar pupil van die afhankelijkheid, en zij bewerkstelligde dit door Helen in contact te brengen met een menigte vitale en in wasdom toenemende dingen en denkbeelden, eerst in ruimte, daarna in tijd. Een op zoo droevige wijze geïsoleerd menschenkind groeide daardoor tot een

mensch, die zoo volledig mogelijk vereenzelvigd is met het meest goede in de wereld.

Ik zal in de gelegenheid zijn er in dit boek herhaaldelijk op te wijzen, dat verandering van omgeving dikwijls als geneesmiddel wordt aangewend in moeilijke gevallen. Miss Sullivan gebruikte dit middel reeds in haar eerste ambtsmaand zoo meesterlijk, dat het mogelijk was Helen reeds na twee weken in haar ouderlijke woning te laten terugkeeren.

Een ander blijk van Miss Sullivan's intuïtieven zin voor maatschappelijk werk wordt gevonden in haar geneigdheid zich tot ieder te wenden, wiens vakkennis in eenig opzicht de hare kon aanvullen. Zij was wijselijk bescheiden, bijv. ten opzichte van Helen's verlangen spreken te leeren en ten opzichte van de geestelijke behoeften van het kind. Doordat zij zelf op een school was opgevoed, waar niet beproefd werd aan doofstom-blinden spreken te leeren, voelde zij een zeker scepticisme voor zulk een pogen, maar zij overwon dat gevoel. Zij zag zeer goed in, wat een dringend noodzakelijke, maar tevens delicate aangelegenheid Helen's godsdienstige opvoeding was en wendde zich daarvoor om steun tot één der grootste godsdienstleeraars van dien tijd.

Ten slotte nog dit. Zij leerde haar pupil absoluut vertrouwen in haar te stellen, door te zorgen dat zij dat vertrouwen waard was. In den dienst van de persoonlijkheid – niet van de persoonlijkheid van ons zelf, maar van een ander, – betreden wij een arbeidsveld, waar meer inspanning van ons geëischt wordt, dan in eenig ander, hetzij wij dien arbeid betitelen met onderwijs of met werk bij maatschappelijke gevallen.

IV DEFINITIE VAN HET WERK

Deze poging om een definitie te geven van werk bij maatschappelijke gevallen, heeft slechts tot basis mijn persoonlijke ondervinding, aangevuld door mijn gewoonte veel verslagen van zulk werk te lezen. Het zou misschien beter zijn geweest een definitie op te bouwen uit een groot aantal aangevoerde voorbeelden, maar ook zulk een uitvoerige documentatie kan worden gewraakt bij gebrek aan bewijs voor het typeerend karakter dier gevallen.

Ik heb echter voor deze louter inleidende beschrijving van het werk de tactiek van uitsluiting toegepast en allereerst verworpen al die doellooze lapmiddeltjes van onervarenen, die ook zoogenaamd aan maatschappelijk werk doen, maar wier arbeid in geenerlei betrekking staat tot de theorie of de praktijk er van.¹⁾ Zoo heb ik ook, voor het oogenblik tenminste, alle kortstondig dienstbetoon uitgesloten, zooals het heehelpen over een korte periode van moeilijkheden, het verwijzen naar het één of ander bemiddelingslichaam, of het verstrekken van ontbrekende vakkennis, of wel het geven van raad in een lastige kwestie enz. Al dit hulpbetoon heeft natuurlijk maatschappelijk waarde, maar zonder verdere diensten aan hetzelfde individu en meer gedetailleerde bekendheid met de cliënten van werkers, die dit soort werk verrichten, ge-

1) De werker die zijn best doet zijn ambt hoog te houden en zich ergert aan onwaardige praktijken van onbevoegden en baatzuchtigen, kan eenigen troost putten uit de overweging dat werkers in andere beroepen dezelfde ervaringen hebben doorgemaakt. Het is nog niet zoo heel lang geleden, dat in de Vereenigde Staten van Amerika een medische graad kon worden gekocht, en tot in de negentiende eeuw was men in verscheidene dier Staten aangewezen op rechters, zonder rechtskundige opleiding, terwijl de opper-rechter van Rhode Island een landbouwer was.

DEFINITIE VAN HET WERK

woonlijk bezitten, kan de duurzame waarde er van niet goed berekend worden. Ik zal in een volgend hoofdstuk¹⁾ die aanvullende vormen van werk bij maatschappelijke gevallen bespreken, die als hulp worden gebruikt bij de praktijk van eenig ander beroep, bijv. als aanvulling van den medischen dienst in ziekenhuizen en poliklinieken, van het onderzoek en de behandeling in psychiatrische klinieken en van het klassikaal onderwijs op de lagere scholen. Sommig medisch maatschappelijk werk van dit aanvullingstype is zoo intensief, als men maar verlangen kan, maar in zooverre als verscheidene van zijn details een wijziging ondergaan door hetgeen uit medisch oogpunt een vereischte is, kan men er bezwaarlijk over generaliseeren als over werk bij maatschappelijke gevallen puur en simpel, evenmin als psychiatrie in het algemeen beschreven kan worden met voorbeelden uit het werk van een psychiater, die is aangesteld bij de Rechtbank, en daardoor aangewezen op de behandeling van een bepaalde groep menschen onder toezicht van de Rechtbank en onder wettelijk omschreven contrôle. Wanneer men definities wil geven, moet men niet alleen vermijden een zijtak van het werk als norm te nemen, maar evenzeer afzien van zulk werk, dat door een willekeurig stel voorschriften door den aard van het hulpbetoon, beperkt is tot bepaalde werkmethoden. Er behoort voor te worden gewaakt, dat testamentaire bepalingen, noch de grillen van een nog levenden schenker, noch de restricties op het gebruik van publieke fondsen de vondsten en de vorderingen van deskundigen verlammen.

In dit gedeelte van mijn beschrijving bepaal ik mij daarom allereerst tot deskundig dienstbetoon, in de

1) Zie Hoofdstuk IX.

tweede plaats tot lang-gehouden, intensieve verzorging, en in de derde plaats tot hulpverlening onder betrekkelijk vrije en onbelemmerde omstandigheden. Concentratie op deze groep zal beschouwingen van waarde voor maatschappelijk werk in het algemeen naar voren brengen, want het is de intensieve en lang-gehouden behandeling, die ons critiek kan leveren op al onze methoden – en inderdaad de scherpste critiek, die wij tot nog toe kennen. Het is gemakkelijk genoeg tevreden te zijn met de resultaten van maatschappelijk dienstbetoon, wanneer wij de eerste bewijzen van beterschap als maatstaf nemen of wanneer wij ze vanuit één gezichtshoek en niet anders bekijken. Maar, wanneer wij ze durven beschouwen vanuit de opvatting, dat het leven een geheel vormt, en daarbij het duurzaam welzijn van het individu en van de gemeenschap in gedachten houden, dan leggen wij ons een veel strengere maatstaf aan.

Laat mij, in gedachten dien maatstaf aanlegend, de ruimste definitie geven van het werk bij maatschappelijke gevallen. Het blijkt, dat in de laatste jaren zijn theorieën, zijn doeleinden, zijn intensiefste methoden alle op een centrale gedachte samen komen: op de ontwikkeling van de persoonlijkheid. Wat behoort de maatschappelijke werker daar onder te verstaan?

Een Schotsch wijsgeer uit de achttiende eeuw heeft gezegd: „Indien iemand zijn geld, zijn gezondheid, zijn weerstandsvermogen verliest, dan blijft hij toch dezelfde persoon en heeft niets van zijn persoonlijkheid verloren. Niet veel maatschappelijke werkers zullen het met het in cursieve letters gedrukte deel van dien zin eens zijn. Verlies van maatschappelijke rang en van gezondheid zou, indien het te gelykertijd onontgonnen in- en uitwendige krachten openbaarde, de persoonlijkheid

van zoo iemand kunnen ontwikkelen, maar haar moeilijk onveranderd kunnen laten. Het komt echter veel vaker voor, dat zulke slagen de persoonlijkheid verminken, dan dat ze haar sterken. Indien Thomas Reid voor *persoonlijkheid individualiteit* had geplaatst, zouden weinigen met hem van opinie verschillen. Zonder een poging te willen wagen een scherpe analyse te geven van de verschillende opvattingen van deze termen door biologen, psychologen en anderen, wil ik er aan herinneren, dat zooals reeds lang erkend is, er een bruikbaar onderscheid tusschen beide termen bestaat, dat niet uit het oog mag worden verloren. Indien wij genoeg nemen met die definitie van individualiteit, die ze beperkt tot „de eenheid van een levend wezen of dat waardoor het verschilt van zijn soortgenooten en de rest van het geschapene”¹⁾, dan omvat de term persoonlijkheid veel meer, want daar ligt niet alleen in opgesloten al datgene, dat den mensch aangeboren is en hem tot een individu stempelt, maar ook al datgene, dat het zijne wordt door opvoeding, ondervinding en verkeer met menschen. De hereditaire gesteldheid van ons lichaam, onze aangeboren eigenschappen, die voortgeplant en onveranderlijk zijn, behooren tot de individualiteit, maar alles wat wij in ons dagelijksch leven hebben kunnen overnemen van de maatschappij en van onze omgeving en bij onze individualiteit hebben kunnen voegen,

1) Century Dictionary. In de zinnen, die onmiddellijk volgen, zal het misschien schijnen, dat ik het verschil in beteekenis tusschen „individualiteit” en „persoonlijkheid” overdrijf door het gebruik van den eersten term binnen te enge grenzen te houden. Het leek mij echter niet verstandig in deze zoo weinig technische verhandeling het derde woord „temperament” in te voeren, een woord, dat door Amerikaansche psychologen tegenwoordig dikwijls gebruikt wordt voor aangeboren gesteldheid, maar dat voor leeken een andere beteekenis heeft.

zóó, dat het een deel van ons zelf werd, is persoonlijk en de som van dat alles vormt onze persoonlijkheid.

Met andere woorden, het is onze persoonlijkheid, die onzen band vormt met de menschensoort; niet alleen met den socius, onzen broeder, maar met alle gemeenschappen en instellingen, die de mensch ontwikkeld heeft. Er is geen conflict tusschen de idee: individueele verschillen, waarover later meer en deze complementaire idee: saamhoorigheid. Verschil is een even karakteristiek kenmerk van persoonlijkheid als van de klankschakeringen in een orkest, maar er is ook een parallel te trekken tusschen verscheidenheid in persoonlijkheden, (geen twee zijn er eender) en de verscheidenheid in orkestinstrumenten, omdat beide gelijkgestemde en saamhoorige verschillen zijn. Terwijl de individualiteit van den mensch geen verandering ondergaat, is 's menschen persoonlijkheid, die zoowel aangeboren als verkregen eigenschappen omvat, voortdurend aan verandering onderhevig. Indien ze niet voortdurend door volkomen functioneering uitzet en groeit, krimpt zij in en kwijnt zij weg.

Wanneer ik daarom bij wijze van inleiding tot mijn poging om het werk bij maatschappelijke gevallen te definieeren, spreek over de ontwikkeling van persoonlijkheid, dan gebruik ik een beschrijvende wijze van uitdrukken, die geacht wordt in het bijzonder te behooren tot het gebied van opvoeding, toegepaste zielkunde, en godsdienst. ¹⁾ Over de eischen, die deze drie met zich

1) Ik zelf heb dit onderwerp meer langs den weg van sociale studie benaderd dan wel langs dien van opvoedkunde, zielkunde of theologie. Hoewel ik nog wel op dit hoofdthema van mijn bespreking zal moeten terugkomen, kan het geen kwaad, nu reeds eenige korte passages te vermelden, die in zeer verschillend verband opgeteekend zijn en die ieder eenig licht werpen op het gebruik van het

brenge, behoeft niet getwist te worden, want uit een beroepsoogpunt beschouwd zijn ze alle vormen van onderwijs. Het werk bij maatschappelijke gevallen is slechts een nieuwe vorm ervan, maar het heeft zijn eigen geschiedenis en methoden en een eigen manier van aanpakken, waarin het zich van die andere onderscheidt. In

woord persoonlijkheid, vanuit verschillende gezichtspunten beschouwd.

Kritiek. - Terwijl de openbaring van de persoonlijkheid de menschen vereenigt, zal de nadruk op louter individualiteit gelegd ze van elkaar scheiden, en er zijn ontelbaar veel dichters in den tegenwoordigen tijd, die roemen in hun excentriek individualisme, zonder er aan te denken, dat slechts door een rijk-ontwikkelde persoonlijkheid poëzie universeele waarde verkrijgt." Bliss Perry, *A Study of Poetry*, p. 342.

Godsdienst. - „Wat verstaan wij onder de persoonlijkheid van den mensch? Zij is geen opzichzelfstaand of afgescheiden iets. Haar *essentia* zijn niet te vinden in termen van afzonderlijkheid. Ideëel noch practisch is zij een nieuw, onafhankelijk middelpunt van wezenheid. Integendeel, zij is geheel afhankelijk en betrekkelijk. Zij is niet eerst aan zich zelf geopenbaard in afzonderlijkheid, opdat zij later, tot verhooging van genot, relaties kan aangaan. In relatie en afhankelijkheid liggen haar ware *essentia*. - R. C. Moberly, D. D., *Atonement and Personality*, p. 253.

Psychology. - „Onze persoonlijkheid is dus de resultante van datgene, waarmee wij geboren werden en van hetgeen wij doorleefd hebben. Zij is het complex van reacties, als een geheel samengevat." - J. B. Watson, *Psychology from the Standpoint of a Behaviorist*, p. 420.

De persoonlijkheid van den mensch is de totale som van zijn bijzondere ervaringen, voor zoover zij de resultaten vertegenwoordigen van organisatie. Iedere nieuwe ervaring brengt een verandering te weeg in onze persoonlijkheid. Er ontstaat dan niet alleen een toename van de som onzer mentale eigenschappen, maar ook onze houding tegenover de uiterlijke wereld verandert. Iedere nieuwe ervaring heeft kleineren of grooteren invloed op ons karakter in het algemeen." Howard C. Warren, *Psychology*, p. 384.

Paedagogiek. - De ontwikkeling van de persoonlijkheid is het

het voorbeeld, dat ik in mijn Inleiding gaf, is Miss Sullivan onderwijzeres van beroep, maar een onderwijzeres, die haar leerling uit de schoolkamer onder menschen bracht, en binnenleidde in de wereld. Haar stelselmatig gebruik van maatschappelijke contacten als middel om de persoonlijkheid van Helen Keller te ontwikkelen, wisch,

gevolg zoowel van onze innerlijke neigingen als van uitwendige invloeden. Voor een deel is zij het werk van de natuur, maar zij is ook gedeeltelijk het werk van opvoeding en ervaring. . . . De twee voornaamste punten van beschouwing zoowel voor den filosoof als voor den opvoeder zijn daarom de innerlijke kracht en neigingen van den persoon en de aard en invloed van de omringende werkelijkheid." - Thistleton Mark, *The Unfolding of Personality as the Chief Aim in Education*, pp. 11 en 22.

Biologie. - „Van de werkelijke vreemdsoortigheid of onvolmaaktheid van de omgeving kan de biologie op zichzelf geen verslag uitbrengen. . . . Van het standpunt der zuivere biologie beschouwd schijnen wij niet in staat iets mee te deelen over progressieve evolutie, dan dat het een resultaat is van een blindelingschen strijd om het bestaan. Maar voor de bewuste persoonlijkheid wordt die strijd niet langer blindelings gevoerd: de toekomst wordt vooruit gezien en voorbestemd, zij het dan ook tot zekere grenzen; aan het verleden wordt gedacht en met die herinnering in gedachten wordt verder gebouwd. Dit geldt niet alleen voor den individueelen persoon, maar ook de tradities en idealen van een ras vertegenwoordigen zijn herinnering en zijn verwachting van de toekomst. Van het standpunt der persoonlijkheid gezien wordt evolutie iets anders, en wordt niet langer blindelings voltrokken." - J. S. Haldane, *Mechanism, Life and Personality*, pp. 103 en 131.

Sociale wetenschap. - „Gemeenschapszin en individualiteit zijn de twee aspecten van die ééne wezenheid, die persoonlijkheid is. Persoonlijkheid is de slotwaarde, het eenige ding in de wereld, dat waard is terwille van zichzelf bezeten te worden. Wij bedoelen daar natuurlijk niet mee, dat ieder soort persoonlijkheid op zichzelf goed is, maar meer, dat niets dan persoonlijkheid goed op zichzelf kan zijn. Die gemeenschap is het best geordend, die de persoonlijkheid van haar leden in de goede richting doet ontwikkelen." - M. MacIver, *The Elements of Social Science*, p. 153.

ik moet het bekennen, alle onderscheid tusschen maatschappelijken werker en onderwijzer uit.

Maar waardoor, door welke met bewustheid toegepaste middelen, onderscheidt zich het hulpbetoon, dat ik in het tweede en derde hoofdstuk beschreef, zich van dat van den onderwijzer in het schoolgebouw? Werden zij, die Maria Bielowski en George Foster¹⁾ hielpen zich beter aan te passen, maatschappelijke werkers genoemd, omdat zij toevallig vanuit een centrum, dat een maatschappelijke instelling heet en niet een school, Maria en George onderwezen en aan het leven aanpasten? Of werden zij maatschappelijke werkers genoemd, omdat Maria een delinquent en George een hulpbehoevend schepsel was geweest? Noch „delinquent", noch „hulpbehoevende" beschrijft deze jonge menschen in maatschappelijke termen. Het spreekt vanzelf dat hulpbehoevenden, zwakzinnigen en delinquenten geen maatschappelijke klassen vormen, omdat in die afzonderlijke groepen geen ver-
mogen tot samenhang is. Bovendien zal het blijken dat de bijzondere training van de maatschappelijke werker evenzeer haar toepassing vindt bij het overige menschedom als bij de drie genoemde groepen. Ik wil geen oogenblik het gewicht verkleinen van zulke vraagstukken als tijdelijke hulp, voortdurende steun, en bronnen van onderstand, die in aanmerking komen bij de behandeling van hulpbehoevenden en evenmin de speciale diensten voorbij zien, die aan delinquenten door Rechtbank of Tucht-
school bewezen worden, maar ik kan niet toegeven, dat één van deze aangelegenheden de spil zou zijn van dat groote mechanisme, dat door de verschillende typen van maatschappelijk werk wordt gevormd. Analyse zal aan-

1) Zie Hoofdstuk II.

MAATSCHAPPELIJK HULPBETOON

toon, dat ze een tweede plaats innemen wanneer de problemen van maatschappelijke saamhoorigheid en van persoonlijkheid zich op den voorgrond dringen, zooals zij met hardnekkigheid doen.

Het is waar, dat werk bij maatschappelijke gevallen zich heeft bemoeid en zich zal blijven bemoeien met vraagstukken als herstel tot zelf-hulp, met onderwerpen als gezondheid en hygiëne, zoowel als met het ingewikkelde probleem der mentale hygiëne, en dat elk dezer aangelegenheden in directe betrekking staat tot persoonlijkheid. Maar daar ieder van dezen een speciaal iets is, (sommige zijn speciale aangelegenheden, die geheel andere vormen van beroepsbekwaamheid vorderen) zal het duidelijk worden, dat het werk bij maatschappelijke gevallen met geen van dezen zijn grenzen gemeen heeft, maar dat het, afgezien van zijn aanvullende waarde bij die andere takken, zijn eigen arbeidsveld heeft. Dat arbeidsveld is de ontwikkeling van de persoonlijkheid door ze bewust en alzijdig aan te passen aan sociale verhoudingen, en op dat arbeidsveld wordt de werker evenzeer in beslag genomen door de abnormaliteiten van het individu als door die van de omgeving; het is hem even onmogelijk de een als de ander te verwaarloozen. Het doelbewust aanpakken van den werker bij maatschappelijke gevallen bestaat daarin, dat hij zijn cliënt bereikt door middel van diens maatschappelijke omgeving, en overal waar op die wijze een aanpassing moet worden verkregen, één voor één, inplaats van „en masse”, daar wordt in den één of anderen vorm werk bij maatschappelijke gevallen verricht, en dat zal wel altijd noodig blijven. Zoolang menselijke wezens menselijk zijn, en de wereld hun omgeving is, kan men zich moeilijk een staat van zaken voorstellen, waarin zij en de wereld, waarin zij leven, zulk ge-

DEFINITIE VAN HET WERK

detaillerd aanpassen en herstellen niet meer behoeven.

Door dit op meer formeele wijze uit te drukken, kom ik tot mijn voorloopige definitie:

Het werk bij maatschappelijke gevallen bestaat in die procédés, die de persoonlijkheid ontwikkelen door de bewust bewerkte aanpassing, een voor een, van individuen aan hun maatschappelijke omgeving.

Wat verstaan wij onder „maatschappelijke omgeving”? Het woordenboek omschrijft „omgeving” met „de som van omringende dingen en toestanden”¹⁾ maar wanneer wij er „maatschappelijk” vóór plaatsen, wordt het terstond duidelijk, dat vele dingen en personen uit te sluiten en vele anderen in hun plaats in te sluiten zijn; de omgeving houdt dan op slechts een omgeving in ruimte te wezen – zij zet zich uit naar gelang van den horizon van ’s menschen gedachten, tot aan de grenzen van zijn vermogen relaties te onderhouden, en sluit datgene uit, dat geen werkelijken invloed heeft op zijn emotioneel, mentaal en geestelijk leven. Een fysiek milieu heeft dikwijls zijn maatschappelijke aspecten; naar de mate waarin het deze heeft wordt het een deel van de maatschappelijke omgeving.

Kan mijn definitie den toets doorstaan van de zes voorbeelden, die ik in dit boek gaf? Openbaren ze een waarlijken groei in persoonlijkheid, bewerkstelligd door versterkte en beter aangepaste maatschappelijke verhoudingen? Het schijnt mij toe, dat dit in verschillende mate het geval is.

Henry James heeft in één van zijn verhandelingen over de kunst van den romanschrijver opgemerkt, dat verhoudingen geen grenzen kennen, en dat het 't probleem

1) Century Dictionary.

van den kunstenaar is, „door een meetkunde van eigen vinding den cirkel te trekken, waarbinnen zij gelukkigerwijs haar grens *schijnen* te hebben.”¹⁾ De relaties van ieder der cliënten in mijn voorbeelden beschreven, reiken ver buiten het gezichtsveld van iederen maatschappelijke werker. En binnen dat gezichtsveld hebben zij, die verantwoordelijk waren voor de gemaakte plannen, hun hachelijke keuzen moeten doen, moeten beslissen, wat zij hadden te begrijpen en te benutten, en wat volkomen te verwaarloozen. Maar er zal, dunkt mij, moeten worden toegegeven, dat in drie van de gevallen een duidelijk merkbare groei der persoonlijkheid is verkregen, dat in twee andere goede vooruitgang is te bespeuren en dat in het laatste geval waarschijnlijk een betere aanpassing is gemaakt?

Maar sommigen zullen misschien in twijfel trekken, of deze resultaten wel bewerkstelligd waren door middel van speciale vakbekwaamheid, betoogende, dat het hulpbetoon weliswaar zijn waarde had, maar dat de resultaten niet te danken waren aan een nieuwe technische wetenschap, met moeite beheerscht en met toenemende ervaring in praktijk gebracht; en dat ieder intelligent persoon, zonder voorafgaande opleiding, maar in het bezit van tact en goeden wil, hetzelfde kon hebben bewerkstelligd. Als antwoord hierop willen wij nagaan welke procédés en welk soort vakbekwaamheid bij deze maatschappelijke behandelingen gemoeid waren.

Vóór ik deze bladzijde schreef, beproefde ik het experiment, iedere daad van de respectieve werkers, die in de zes aangehaalde voorbeelden voor de behandeling verantwoordelijk waren, op lijsten te plaatsen. Dat verschaft

1) Voorrede van Roderick Hudson.

mij zes lange lijsten met gegevens. Verscheidene gegevens kwamen op meer dan ééne lijst voor. Bij het samenvoegen van deze en bij mijn pogingen ze te classificeeren, merkte ik, dat zij onder twee algemeene begrippen „inzicht” en „ingrijpen” konden worden gerangschikt. Beide rubrieken verdeelde ik daarna in tweeën – rubriek „inzicht” in „oordeelkundig inzicht in individualiteit” en „oordeelkundig inzicht in omgeving”; de rubriek „ingrijpen” verdeelde ik in „directe inwerking op het gemoed” en „indirecte inwerking op het gemoed.” Mijn vier indeelingen waren alzoo:

- A. Inzicht in individualiteit en persoonlijke karaktereigenschappen.
- B. Inzicht in de hulpmiddelen, gevaren en invloeden van de maatschappelijke omgeving.
- C. Directe inwerking van gemoed op gemoed.
- D. Indirecte inwerking door middel van de maatschappelijke omgeving.

Bij het zorgvuldig nazien van iedere lijst scheen het mij toe, dat ieder punt ook best kon zijn bedacht en ten uitvoer gebracht door een niet-specialist. Maar vakbekwaamheid bleek uit de *combinatie* van de afzonderlijk vermelde wijzen van ingrijpen, een combinatie, die een ongeoeffende, al was hij nog zoo intelligent, niet tot stand had kunnen brengen. De schrijver, die in zijn vak een artist tracht te zijn, en de maatschappelijke werker met dezelfde ambities, hebben tenminste dit gemeen, dat beiden met materiaal werken, dat tot de schering en den inslag van het leven behoort. De één is een kunstenaar in woorden, de ander in maatschappelijke verhoudingen. De één moet zien een nieuwen stempel te drukken op onze afgesleten gemeenschapstaal; de ander moet in staat zijn nieuwe beteekenissen en nieuwe mogelijkheden te ont-

dekken in die gemeenzame verhoudingen, waar allen een aandeel in hebben, moet nieuwe stimuli weten te vinden in en voor gemoederen, die door sleur en omstandigheden verslapt zijn. Er is meer voor noodig dan slechts een oppervlakkig onderzoek om de oorspronkelijkheid van nieuwe combinaties in letterkundige werken of in het werk bij maatschappelijke gevallen aan het licht te brengen; om ons te doen voelen, hoeveel studie en oefening vooraf gingen aan de verkregen resultaten, hoe dikwijls de werker zich geheel heeft moeten geven, hoe vaak zich moeten wegcijferen.

Die tegenwerkende kracht van het alledaagsche moet men wel in het oog houden en in aanmerking nemen bij de volgende analyse van sommige behandelings-procédés toegepast in de zes gegeven voorbeelden. De punten zijn gerangschikt onder de vier rubrieken, die reeds zijn genoemd, en ik laat met opzet alle détails van de methode weg.

A. B. – De twee vormen van *inzicht* – inzicht in individualiteit en inzicht in maatschappelijke omgeving – behooren samen te worden beschouwd, want pas wanneer deze samengevoegd worden, kan men de persoonlijkheid leeren kennen. Wanneer onze taak ontwikkeling van persoonlijkheid is, dan moet niet alleen de persoonlijkheid, zooals die nu is, ontdekt worden, maar tegelijkertijd ook de oorzaken, waardoor zij geworden is, wat zij nu is. Ik heb in een ander boek uitvoerig de technische zijde van deze diagnostische procédés behandeld, voor zoover zij methoden van maatschappelijk werk zijn en niet de techniek van andere vakken insluiten. Om die zijde van het onderwerp is het ons hier niet te doen. Maar men moet goed beseffen, dat er veel tijd voor noodig is om ervaren te worden in het maken van maatschappelijke diagnosen;

daar staat evenwel tegenover, dat als men er eenmaal ervaren in is, tijd uitgespaard wordt. Het was een fout in de maatschappelijke diagnose dat er niet vroeger was gezocht naar de geschiedenis die er lag achter Winifred Jones' gevouwen handen, haar wezenlooze manier van doen en haar verwaarloosd huisgezin; daarbij kwam nog de fout van de mentale diagnose, hoewel hier waarschijnlijk een vicieuse cirkelgang was en de conclusie van den persoon, die de mentale gesteldheid onderzocht, gedeeltelijk gevormd was op grond van het onvolkomen beeld van den maatschappelijken toestand. Slechts langzaam aan kon een helderder beeld verkregen worden, maar de nieuwe maatschappelijke werker, die voor het geval gespannen werd, zag goed in, dat zij haar oordeel moest opschorten, tot zij meer feiten wist. ¹⁾ De vraag of Maria Bielowski's afstootend uiterlijk en haar stelen het gevolg waren van

1) Zie Hoofdstuk III, blz. 49 en 55.

Op het Nationale Congres voor maatschappelijk werk te Milwaukee (Handelingen van 1921) zei Dr. Wm. Healy, zich tot de werkers voor het welzijn van het familieleven richtende: „Hoevel proeven naar behooren genomen en verklaard, ontegenzeggelijk van waarde zijn, is één van de beste wijzen om de capaciteiten van een volwassene naar waarde te schatten hem te observeeren in zijn huis, in zijn werk, in zijn omgang met vrienden en verwanten. Men behoort altijd goed te letten op karaktereigenschappen en op persoonlijkheidsneigingen. Het is van heel veel belang over menschen te denken vanaf het standpunt van oprechtheid, liefde, waardeering, zindelijkheid, stiptheid, verantwoordelijkheidsgevoel, standvastigheid, etc. Maakt uzelf vertrouwd met al deze eigenschappen en vergeet niet, dat persoonlijke neigingen en ook dikwijls gewoonten gevormd door maatschappelijke training meer dan iets anders van invloed zijn op het succes en het fiasco van volwassenen. Zij bepalen of een man in staat is om kinderen te onderhouden en groot te brengen en de eischen van het leven in het algemeen het hoofd te bieden, veel meer dan de uitkomsten van psychologische proeven dit doen.

oorzaken, die aangeboren waren en individueel, of het gevolg van ongunstige omgeving, trad dadelijk op den voorgrond. ¹⁾ Er zijn niet veel maatschappelijke vraagstukken, die moeilijker zijn op te lossen dan dit. ²⁾ Het antwoord werd verkregen, zooals altijd zal moeten gebeuren in dergelijke gevallen met hulp van medische en psychische deskundigen; maar de basis voor de beslissing wat te doen met Maria bestond voor een deel uit een soort van kennis, die de maatschappelijke werker van tegenwoordig, dank zij zijn betere toerusting, veel beter dan eenig ander soort vaklieden in staat is snel en accuraat bijeen te zamelen. De analyse van Maria's huiselijke omstandigheden en van de rapporten over haar werk en haar schoolvorderingen, het vinden van een kleine bijzondere school als maatschappelijke hulpbron, dat waren aangelegenheden, die niet gemoedelijk weg en bij gelegenheid overwogen konden worden, maar onmiddellijk om afdoening vroegen, want de beslissing van de Rechtbank hing er van af. De diagnostische procédés waren daarmee niet uit; ze loopen zelden af voordat de behandeling is afgelopen. De beambte met het toezicht op Maria belast, was een maatschappelijke werker, wier

1) Zie Hoofdstuk II, blz. 20 e.v.

2) Dr. Bronner, op het Nationale Congres te New Orleans over mentale uitrustings sprekende (Proceedings for 1920, p. 357): Het is praktisch dikwijls moeilijk vast te stellen, wat in de persoonlijkheid aangeboren is, en wat het gevolg is van omgeving en ervaring. De wisselwerking van de twee is groot en het aangeborene kan slechts zelden worden ontward uit de producten van omstandigheid. Misschien is vanuit één gezichtspunt zulk een ontwarring niet noodig of zelfs niet gewenscht, maar voor het stellen van de prognose is het soms bepaald noodzakelijk te weten met welken aanleg het individu geboren is en wat onder andere omstandigheden uit hem kon zijn gegroeid.

dienstbetoon beperkt werd door bepalingen van de Rechtbank; daarom droeg zij de taak der voortgezette behandeling over aan een andere maatschappelijke werker, die later Maria's voogdes werd. Deze voogdes, let wel, combineerde voortdurend verbeeldingrijke sympathie met technische bekwaamheid, waardoor zij dieper inzicht kon krijgen in Maria's houding tegenover de wereld, en in de mogelijkheden en gevaren van de verschillende milieux, waarin zij leefde. Inzicht en ingrijpen werkten op die manier voortdurend op elkaar in. Zoo was de familieraad der Allegris, die op voorstel van de maatschappelijke werker bijeenkwam, niet alleen een middel, om de houding te leeren kennen van de verschillende familieleden ten opzichte van elkaar, en tegenover den droevigen toestand van moeder en kind, maar het was ook een middel tot oplossing van de moeilijkheden, hoe aan Mrs. Allegri een gezonder en gezelliger woning te verschaffen en hoe beter toezicht voor Teresa te vinden. Een maatschappelijke werker kan zeer bedreven zijn in het ontdekken van het ééne gegeven na het andere, van feiten uit vroegere en tegenwoordige omgeving, zonder dat zij het inzicht heeft, dat deze werker toonde te bezitten, om te midden van vele bijkomstigheden de kern van de moeilijkheden te vatten. Met andere woorden, het is mogelijk een zekere techniek te bemachtigen, zonder dat men van nature bezit of heeft aangeleerd die constructieve verbeeldingskracht, waarvan het bezit de techniek de moeite waard maakt.

C. De vormen van behandeling, die in mijn lijst onder *direct ingrijpen* gerangschikt zijn, beginnen met zulk dienstbetoon, vaak van de nederigste soort, dat tot versteviging strekt van de persoonlijke verhouding tot den cliënt. Toen Miss Sullivan het zonder kindermeisje voor

kleine Helen Keller stelde en zelf voor haar zorgde, toen de voogdes van Maria Bielowski bekende, dat zijzelf ook een gat in haar kous had, toen A. B. tot laat in den nacht met de aan den drank verslaafde Clara Vanska door de straten wandelde, toen het jongste kind Young bij een ongeluk om het leven kwam en de districts-secretaresse al dien moeilijken tijd bij den vader en de moeder was, schakelde zich iets tusschen ziel en ziel, dat duurzaam en waardevol was. Behalve op dit intense verlangen om te helpen wordt in verschillende verslagen de nadruk gelegd op een eerlijken, open omgang met de cliënten, zonder officieel gedoe. Ook trouw in het houden van beloften en geduld, – geduld uit medevoelen, geoefend inzicht en visie geboren, – hebben er niet weinig toe bijgedragen om die maatschappelijke werkers langzamerhand zulk een grooten, persoonlijken invloed te doen krijgen. Gaat nog eens de verslagen over Clara Vanska, Winifred Jones en Maria Bielowski na, en bedenkt, hoe gemakkelijk alles bedorven had kunnen worden, door ongeduld op critieke momenten. Merkt op, hoe de cliënt weer in verwaarloosde gewoonten werd getraind gedeeltelijk door betere aanpassing aan de omgeving en gedeeltelijk door directe inwerking van ziel op ziel, en hoe de tactiek van aanmoedigen naar voren treedt als belangrijke factor van zulke re-educatie. Soms moeten waarschuwingen en discipline deze tactiek vergezellen, zooals bij Helen Keller heel in het begin, en bij Clara Vanska, toen deze bij haar zesden werkgever in dienst kwam. Maar de maatschappelijke werker, die Clara kende, toonde soepelheid te bezitten, soepelheid gepaard met geen geringe mate van volharding, want blijven hameren op hetzelfde aambeeld is het eenige wat indruk maakt op zulk een langzaam geestes-type.

De tactiek, evenwel, die bij uitstek geschikt is om den geest en de maatschappelijke relaties van den cliënt te ontwikkelen is zijn medewerking te winnen in het beraamen van plannen voor zijn welzijn. Ik zal daar later op terugkomen. Maria Bielowski's bezoek met haar voogdes aan den muzikleeraar illustreert wat ik bedoel. Ik heb mijzelf afgevraagd, hoe ik zou hebben gereageerd op dat verzoek haar vijftig dollar te leenen voor correspondentielessen in spreken en zingen. Ik zou waarschijnlijk genoeg zelfbeheersching hebben gehad, om niet dadelijk uit te roepen „nonsens.” Misschien zou ik bedacht hebben voor te stellen die aanbieding mee te nemen naar een deskundige, om diens oordeel er over te vragen. Maar wat die voogdes deed, was zooveel beter. Niet alleen vroeg zij het oordeel van een deskundige, om aan haar nog onuitgesproken opinie kracht bij te zetten, maar zij liet Maria zelf deel nemen aan iederen stap die gedaan, en aan de beslissing die genomen werd. Mrs. Allegri woonde den familieraad bij, waar ieder zijn oordeel uitsprak; George Foster werd overreed om zelf mee te helpen in het scheppen van een betere verstandhouding tot de leden van zijn laatste „free home”; Mrs. Rupert Young kreeg iets bepaalds te doen, – zij moest haar scherpe tong in bedwang leeren houden – als aandeel in het plan tot re-educatie van haar man. Dergelijke omstandigheden doen zich bij herhaling voor, maar de gelegenheid dit hulpmiddel te benutten, wordt dikwijls door werkers voorbij gezien, die, in hun groote verlangen te dienen, in de verzoeking komen alle diensten zelf te verleen en al de beslissingen zelf te nemen.

D. *Indirect ingrijpen* door middel van verschillende bestanddeelen van de maatschappelijke omgeving – andere personen, instellingen en inrichtingen, materiele

dingen, — hoewel voor de maatschappelijke werker niet de eenige methode om het geval aan te pakken, is toch meer uitsluitend binnen zijn bereik dan andere methoden die ik genoemd heb. Miss Elisabeth Dutcher schrijft: „De huisbezoekster, die een sterke persoonlijkheid is, en die er op rekt alleen door haar eigen bekwaamheid haar abnormalen cliënt te kunnen beïnvloeden, zal vroeger of later teleurgesteld worden; op de één of andere wijze moet de medewerking worden verkregen van familieleden, die dezelfde ideeën voorstaan als de huisbezoekster tracht in te prenten, want anders zullen de pogingen van den maatschappelijken werker geen blijvende waarde hebben. ¹⁾ Deze waarschuwing geldt niet alleen ten opzichte van het contact met abnormalen. Het is een telkens terugkomende verleiding zoowel voor den man als voor de vrouw met een sterken wil om direct invloed te willen uitoefenen, inplaats van indirect. Maar indien maatschappelijke werkers terecht gelooven, dat de persoonlijkheid uit den aard der zaak voor een groot deel afhankelijk is van een gezonde wisselwerking tusschen het individu en zijn maatschappelijke omgeving, dan kunnen vele tragedies in het leven worden toegeschreven aan de neiging om één enkelen maatschappelijken band te laten dienst doen voor al de anderen. Het veelomvattend, veelzijdig ingrijpen door middel van de maatschappelijke omgeving is bijzonder geschikt voor het doel, dat met maatschappelijk werk wordt beoogd, en het is niet bij wijze van uitzondering, dat de werker, zooals in de beschreven gevallen, samenwerking en voorlichting vraagt van geneesheeren, psychiaters, onderwijzers, predikanten,

1) Paper on Possibilities of Home Supervision of Moron Women, p. 275, in: Verslagen van de Nationale Conferentie van Maatschappelijk werk van 1921 te Milwaukee.

ambtenaars en familieleden en voordeel trekt van middelen als maatschappelijke tehuizen, beroeps cursussen, parken en speelplaatsen, zomervakanties, tehuizen voor pleegkinderen enz.

De maatschappelijke werkers van de cliënten in de gegeven voorbeelden zochten reeds heel in het begin van de diagnose en de behandeling deskundige hulp in een ziekenhuis en een psychiatrische kliniek. Zulke hulp was al dadelijk noodig voor Maria Bielowski, Rupert Young en Winifred Jones, en pas later voor George Foster. Eén van de plichten van de betrokken werkers bestond daarin, dat de gezondheidstoestand van hun cliënten zoo goed mogelijk werd onderzocht en dat zij alle profijt uit dat onderzoek trokken.

Zoo bezochten de maatschappelijke werkers ook de scholen, waar hun cliëntjes leerden, om met de onderwijzers te overleggen en inlichtingen te verkrijgen over de schoolvorderingen, opdat maatschappelijke en opvoedkundige hulpverlening in elkaar zouden grijpen.

De rapporten bevatten niet zulke uitvoerige aantekeningen over kerkbezoek en godsdienstonderwijs, er blijkt n.l. niet uit, dat ook daarover een gezamenlijk plan werd opgemaakt, hoewel Rupert Young en Clara Vansca aangespoord werden naar hun eigen kerk te gaan, en Clara Vansca's band met haar kerk weer hechter werd, zoowel door haar verblijf in het klooster als door de trouwe zorgen van haar maatschappelijke werker. Het is intusschen van belang op te merken, dat de Oostenrijksche Katholieke Kerk de plaats was waar Clara en haar familie weer op voet van gelijkheid konden samenkomen. In het rapport over Winifred Jones vindt men nog slechts kort geleden opgeteekend, dat de werker aan een Methodistischen dominé gevraagd heeft de familie te bezoeken

en de kinderen uit te noodigen op de Zondagsschool te komen. Dit voorstel was gedaan met medeweten en met goedvinden van Mrs. Jones, die Methodiste geweest was, maar dezen band, zooals zooveel andere, had losgelaten.

Er is dikwijls behoefte aan samenwerking van twee of meer maatschappelijke instellingen, die ieder op haar terrein belangstellen in verschillende leden van eenzelfde gezin. Een ambtenaar van een Bureau voor Sociale Adviezen hielp de Vereeniging, die het welzijn van het gezinsleven behartigde, bij het beramen van de eerste plannen voor een goede verstandhouding tusschen de echtelieden Young, en zette die plannen kracht bij met het gezag van de wet. De Vanscas werd geleerd hoe hun geld verstandig te besteden met hulp van een voedingsdeskundige en van leerareessen in koken en naaien, terwijl de Spaarbank hielp met hen te leeren sparen. Teresa Allegri werd geanimeerd naar een club in een naburig volkshuis te gaan en voor de kinderen Jones en de familie Vansca werd voor allerlei uitgangetjes en pretjes gezorgd, terwijl Maria Bielowski ieder jaar een prettige vakantie kreeg.

De werkers zijn daarbij altijd een soort tusschenpersoon; zij trachten op intelligente wijze gebruik te maken van georganiseerde maatschappelijke hulpbronnen in de buurt en in de gemeente, die tezamen met den vooruitgang op hygiënisch gebied beter maatschappelijk werk hebben mogelijk gemaakt. Dit feit is oorzaak van een verwarring van denkbeelden, zelfs is er wel beweerd, dat de maatschappelijke werker een soort telefoniste is, wier eenige taak (figuurlijk gesproken) is, aan het schakelbord te zitten en de ééne stop uit te trekken en de andere er in te duwen. In bijna ieder beroep moet de vakman, indien hij er naar streeft grondig werk te verrichten, wel eens als

middelaar op treden, maar wij moeten op onze hoede zijn, dat wij bij het definieeren van zijn werk niet een onderdeel voor het geheel aanzien, de middelen voor het doel.

Indien in de een of andere gemeente maatschappelijke hulpbronnen en deskundige hulp ontbreken, die allebei, zooals gebleken is, het werk bij maatschappelijke gevallen zooveel rijker maken, dan wordt op maatschappelijke werkers in zoo'n gemeente een dubbel beroep gedaan, een beroep op hun vernuft om iets goeds te ontwikkelen, dat inplaats van die ontbrekende hulpbronnen kan dienen en een beroep op hun gemeenschapszin om hard te werken voor de invoering dier gemeentelijke instellingen, die nog ontbreken; en de werkers moeten daarbij zulke krachtige argumenten en pakkende voorbeelden gebruiken, dat het niet anders kan, of er wordt gehoor aan verleend. In dezen laatsten zin wordt van slechts één verband gerept tusschen het werk bij maatschappelijke gevallen en het geheele, gevarieerde program voor maatschappelijken vooruitgang. In werkelijkheid bestaat er een netwerk van zulke verbindingen, waarvan ik later eenige hoop te beschrijven; want al definieeren wij dit werk nog zoo ruim, het bleef toch maar een fragment zonder het geheele maatschappelijk werk-program, waarvan het werk bij maatschappelijke gevallen slechts een deel uitmaakt.

In dit hoofdstuk heb ik nog niet over die gevallen in mijn lijst gesproken, die het noodzakelijk maken, dat de cliënt geheel van omgeving verandert om zich te leeren aanpassen aan de maatschappij. Het is n.l. niet altijd voldoende een cliënt te leeren zich aan te passen aan de omgeving, waarin hij zich bevindt; verandering van omgeving is ook een belangrijk hulpmiddel. Soms heeft die verandering slechts tijdelijk te zijn; soms echter is het beter, dat de cliënt nooit meer in zijn oude omgeving terug

komt. George Foster's geval bewijst wel, dat de omgeving, waardoor de persoonlijkheid behoort te worden opgebouwd, een sterk anti-maatschappelijke invloed kan hebben. Hier moest de „aanpassing” uit mijn definitie, buiten zijn ouderlijke woning geschieden. Het huishouden, door Maria Bielowski's stiefmoeder beheerd, zou men waarschijnlijk niet anti-maatschappelijk kunnen noemen, maar daar de stiefmoeder en de dochter elkaar voortdurend verkeerd begrepen hadden, en zij reeds van elkaar gescheiden waren toen de werker ze leerde kennen, scheen het noodig, dat Maria voor goed in een nieuwe omgeving geplaatst werd. Rupert Young en zijn vrouw behoefden slechts een korte scheiding en een tijdelijke verandering van omgeving om hen beiden in een betere stemming te brengen; Clara Vanska had daarvoor een langer tijdsbestek noodig en zij moest daarna nog aanhoudend en met veel moeite worden geoefend in zich aan te passen aan de verantwoordelijkheden van het gezinsleven. Wij hebben gezien, hoe tactvol Miss Sullivan tijdelijke verandering van omgeving als hulpmiddel gebruikte. Het is gemakkelijker nieuwe gewoonten in een nieuwe omgeving aan te leeren, maar ze hebben pas de proef doorstaan, wanneer ze met goed gevolg in toepassing zijn gebracht in het oorspronkelijk milieu van den cliënt, gesteld natuurlijk, dat een terugkeer in de oude omgeving wenschelijk en mogelijk is. Dit zou er voor pleiten dat we ons aanpassingswerk, zoo noodig, in wat langzamer tempo volvoeren, zonder verplaatsing in een nieuw milieu, zooals in Winifred Jones' geval. In de Allegri-familie kwam de bejaarde niet-veramerikaanschte moeder weer in een haar meer bekend en vertrouwd milieu, terwijl haar dochter Teresa naar een nieuw tehuis gezonden werd, dat echt Amerikaansch was, maar

waar toch ook de familie-band in eere werd gehouden.

Cliënten van een ander ras die uit een ander land naar Amerika zijn gekomen, brengen door hun nooden een tweede aspect van veranderde omgeving naar voren, door dat zij, voordat de maatschappelijke werkers hen kenden, door immigratie van omgeving verwisselden. Men is er aan gewoon in het proces van Amerikanisatie te eischen, dat de aanpassing alleen door den immigrant geschiedt, die de Amerikaansche taal moet leeren, de Amerikaansche instellingen moet bestudeeren, Amerikaansche gewoonten moet aannemen; en dat de Amerikanen zelf in het geheel geen veranderingen in hun plannen en voornemens behoeven te maken. Maar de werker bij maatschappelijke gevallen erkent, dat die aanpassing van beide kanten moet komen. En zoo erkent de maatschappelijke werker ook, dat hij zijn doel niet kan bereiken, wanneer hij geen belangstelling en inzicht toont in de tradities van die Oude Wereld, waar zijn cliënten vandaan komen. Toen de Allegri's naar Amerika kwamen, toen Clara Vanska's en Maria Bielowski's ouders overstaken, kwam er iets mee van die oude beschaving.

Aan familiebanden zit zooveel vast, dat ik daar nog eens op terug moet komen. Laat het voorloopig voldoende zijn er op te wijzen, dat Rupert Young en zijn vrouw het over niets zoo van harte eens waren als over hun dochtertje; het was de gedachte aan haar toekomst en aan hun verantwoordelijkheid daarvoor, die hen tezamen bracht en hen tezamen hield. Al Clara Vanska's idee van een huiselijken haard concentreerde zich rond haar kinderen en die voorstelling groeide, naarmate de meisjes meer en meer vrouw werden. Het had goeden invloed op haar, dat haar kinderen door haar bloedverwanten werden erkend; want daardoor werd hun maatschappelijke ach-

tergrond verrijkt. Dit gevoel van weer er bij te hooren, een verleden, een heden en een toekomst te hebben die met elkander in eenig verband staan, komt misschien het best uit in Winifred Jones' geschiedenis, hoewel deze verschillende tijd-aspecten er nog niet tot een compleet geheel in zijn verbonden. Mrs. Jones was in jaren niet zoo wakker geschud als toen haar broer haar weer voor het eerst bezocht; dit bezoek had ook voor haar kinderen, wat hun maatschappelijke kansen betreft, groote waarde. En wat de Allegri's aangaat, het verband met de maatschappelijke werker is nog van korten datum, maar het is al wel duidelijk, dat de oplossing gevonden moet worden, als die tenminste te vinden is, met behulp van de familieleden.

Deze analyse der van buitenaf verkregen hulpmiddelen is niet volledig. De ergste leemte er in is, dat er geen melding in wordt gemaakt van de gunstige resultaten door werkverschaffing en met de hulp van werkgevers bereikt. Voor Maria Bielowski werden betrekkingen bij families gevonden, één van de werkgevers van Clara Vanska was hulpvaardig en werkte met de maatschappelijke werker mee in de goede richting, terwijl de werkgever van Winifred Jones' oudste dochter werd overgehaald haar in een slappen tijd toch op zijn fabriek te houden. Maar deze weinige gevallen geven slechts een vaag denkbeeld van het vele, dat de maatschappelijke werkers kunnen doen om arbeiders geschikt te maken voor het werk, waar zij den meesten aanleg voor schijnen te bezitten. Zij kunnen hun bijv. een betere vóór-opleiding verschaffen en de werkgevers opwekken belang te gaan stellen in de persoonlijkheidsproblemen van de individuele arbeiders. Deze leemte in mijn illustratie-materiaal is, voor een deel althans, daaraan te wijten, dat deze voor-

beelden verzameld zijn juist na een periode van ongewonen bloei op industrieel gebied. Rupert Young verdiende volgens de laatste berichten van 40 tot 60 dollar per week; Antonina Allegri verdiende 37 dollar per week vóór haar huwelijk. Er wordt hier niet gewezen op de veelzijdige relatie van het werk bij maatschappelijke gevallen tot de industriele problemen, maar ik zal in ander verband daarover het een en ander hebben te zeggen.

Een andere leemte in mijn materiaal zou kunnen worden aangevuld door gevallen, waarin meer radicale veranderingen in de huisvesting een deel van de maatschappelijke behandeling uitmaakten. Maar deze lacune ontstond, doordat er in de laatste jaren in vele gedeelten van de Vereenigde Staten woning-nood heerschte, waardoor slechts weinig menschen, die eenigszins konden blijven, waar zij waren, van woning verwisselden. Rupert Young verhuisde naar een woning met vier inplaats van twee vertrekken en de maatschappelijke werker is er in geslaagd Mrs. Allegri uit haar vochtig verblijf te krijgen, dat zoo fataal was voor haar rheumatiek; maar de huisvesting van het gezin Winifred Jones is niet zoo als het behoort te zijn, en Clara Vanska's straat kon beter, hoewel haar vertrekken en haar huisbaas behoorlijk zijn. Natuurlijk doen maatschappelijke werkers altijd hun best verbeteringen in woningtoestanden aan te brengen, daar die in ieder opzicht zulk een belangrijke factor in het familieleven zijn.

In het bovenstaande zijn van deze vier wijzen van ingrijpen die bijzonderheden besproken, die ik heb kunnen onderscheiden en in korte woorden kan aanduiden. Zij geven slechts een denkbeeld van een eerste begin eener nieuwe soort gespecializeerde vakkennis, die tot doel

heeft beter aanpassingen te bewerkstelligen tusschen den individu en de wereld waarin hij leven moet. Er is door maatschappelijke werkers nog geen maatstaf uitgedacht, waaraan de winst in persoonlijkheid gemeten kan worden die het gevolg is van hun werk. Dr. Healy geeft eenige van de eigenschappen aan, waarop de werkers moeten letten als zij gegevens verzamelen over individualiteit. 1) Sommige van die eigenschappen zijn ook toepasselijk op de persoonlijkheid – zooals oprechtheid, liefde, sympathie en verantwoordelijkheidsgevoel. Op den duur moet persoonlijkheid gemeten worden aan maatschappelijke hoedanigheden, aan trouw jegens kameraden, aan durf en belangstelling voor den wedstrijd van het leven, die niet louter een wedstrijd in zelfzucht is. Groei kan aan iederen stap in de richting van die goede hoedanigheden worden gemeten. Persoonlijkheid is in het geheel niet een stabiel iets – zij kan evenals ons lichaam in krachten afnemen. Zij kan evenzeer, zooals dikwijls gebeurt, weer tot wasdom komen.

Ik heb gezegd, dat iedere vorm van dienstbetoon, in de lange lijst van voorbeelden in dit hoofdstuk, door ieder intelligent persoon, met tact en goeden wil, zou kunnen zijn bewerkstelligd, maar dat de combinatie van deze diensten zijn krachten te boven zou gaan, indien hij niet een voorafgaande, speciale leerschool had doorgemaakt. Bedenk eens wat zulk een combinatie inhield in maar één van de gegeven gevallen.

De reclasseeringsambtenaar van Maria Bielowski moest trachten te weten te komen welke feiten in het verleden van de voorwaardelijk vrijgelatene de meeste kans boden de aangeboren eigenschappen van het meisje aan het licht

1) Zie noot blz. 73.

te brengen en welke feiten den invloed van het milieu op haar persoonlijkheid zouden kunnen aantoonen. Zij moest ook weten hoe, zonder op den schijn af te gaan, bewijsmateriaal over die punten te verkrijgen van verwanten, onderwijzers en werkgevers; en hoe, met terzijdestelling van getuigenissen, die geen licht op de zaak konden werpen, de juiste gevolgtrekkingen te maken uit waardevolle getuigenissen. Het was bovendien van belang, voor Maria een goed tehuis te vinden nu het hare niet geschikt bleek te zijn, en de ouders van dat gezin te bewegen Maria liefdevol te ontvangen. Daarna moest de reclasseeringsambtenaar over al deze gegevens en over haar eigen ingrijpen aan den rechter verslag uitbrengen, en zij moest dit zoo beknopt helder en zonder vooroordeel doen, dat de rechter in staat was, vlug een juiste beslissing te nemen. Bedenk eens, hoeveel Maria's voogdes behoorde te weten om de hulp te kunnen inwinnen van medische en psychische specialisten, hoeveel inzicht zij moest bezitten om voor een lastig meisje een zorgzame keus te doen uit verschillende „werk-tehuizen”, wat ze moest kennen om met Maria's onderwijzeres te kunnen samenwerken en geschikte gelegenheid tot ontspanning voor Maria te vinden. Hierbij werd dan nog niet eens opgesomd al wat Maria werd bijgebracht gedurende de acht maanden, dat ze op de particuliere school was. Maar al deze gespecializeerde bedrevenheid was nog niet van zooveel waarde als het inzicht, beleid en geduld, die vereischt werden in haar omgang met het meisje zelf. Het was noodzakelijk voortdurend op de hoogte te zijn van het doen en laten van Maria, zonder daarbij echter Maria's eigen initiatief te verslappen. Het was noodig levendig belang te stellen in al haar plannen, zonder evenwel op al haar grillen in te gaan, waardoor de maatschappelijke werker het respect

van het meisje zou hebben verloren. Het was noodig een ander plan achter de hand te hebben in het geval het eerste niet meer zulke goede resultaten afwierp, — een ander „werk-tehuis”, andere bezigheden, andere ontspanning. En de combinatie van al dit dienstbetoon, dat ten laatste leidde tot merkbaren groei in Maria's persoonlijkheid, vormde een toonbeeld van intensief beroeps-werk.

Er werd in deze zes gevallen tezamen voor zestien menschen zorg gedragen. Kunnen deze zestien menschen, onvoorziene tegenspoeden niet meegerekend, er zeker van zijn, dat zij in een betere verhouding tot hun wereld zijn gekomen, dat hun persoonlijkheid zich sterker zal ontwikkelen, dank zij de maatschappelijke behandeling, die zij hebben ondergaan? Is er niet, of is er wel, een zekere mate van groei te bespeuren bij hen allen en zelfs een duidelijk waarneembare ontwikkeling bij de grootste helft van deze zestien menschen, in het licht van de hier gegeven feiten, en beoordeeld naar de mentale houdingen en uiterlijke omstandigheden, welke de werkers aantreffen bij het begin van de behandeling van deze cliënten? Ik zal niet trachten een categorisch antwoord te geven. Laat ieder van mijn lezers die vraag zelf beantwoorden.

V. ONDERLINGE AFHANKELIJKHEID DER MENSCHEN

De held in Johan Bojer's „The Face of the World” — een held, wiens gedachten voortdurend bezig waren met systemen, theorieën en evangelies — leerde tenslotte tot zichzelf zeggen: „Versmaad geen enkel menselijk wezen! Alle menschen zijn uit hetzelfde materiaal opgebouwd. De oneindige wereld wordt weerspiegeld in de kleine. Jij, die iedereen met je mee wilt nemen op den weg naar den grooten dageraad, help dien mensch!” Ik haal deze conclusie van Harold Mark aan in het begin van een hoofdstuk, dat over de verhouding handelt van het individu tot de gemeenschap, omdat bij iedere poging, om een aan het werk bij maatschappelijke gevallen ten grondslag liggende filosofie te vinden, de persoonlijke zijde ervan zoo gemakkelijk uit het oog wordt verloren. Maatschappelijke werkers mogen niet vergeten, dat zij nooit op ontdekking of vooruitgang behoeven te rekenen, indien het hun ontbreekt aan geest van toewijding aan het menselijk element waaronder zij werken.

Een maatschappelijke werker in zeker armhuis schreef onlangs in een persoonlijke brief over den minst dankbaren en meest deprimeerenden vorm van werk in een inrichting: „Ieder, die van boeken houdt, ziet in een versleten in leer gebonden exemplaar van een half-vergeten verhaal een zeker iets dat hij niet vindt in den nieuwen, in frisch linnen gebonden succes-roman, en iets dergelijks kan men zeggen van de patienten te J. . . . Deze onbekende oudjes, met hun eenzame tragedies, hebben iets ontzaglijk aangrijpends voor ieder, die hen waarlijk leert kennen.” Dat is de geest, die klassen-indeeling vernietigt, en wanneer men sommige werkers aantreft, die een afzonderlijk type van maatschappelijk werk bepleiten

gebracht en het vertrouwen en de moed, die daarvoor noodig waren, verdienen een erkenning, als hier wordt voorgesteld, een waardeering, die in de geneeskunde reeds zulk een rijke rente heeft afgeworpen. Het wordt ten volle erkend, dat financiële steun aan speciale vakbekwaamheid op het gebied van wetenschappelijk onderzoek en opvoeding, een weg heeft gebaad tot de bevordering der volkswelvaart, waar iedereen bij gewonnen heeft. Dergelijke gaven voor studie en praktisch in orde brengen van maatschappelijke verhoudingen, zouden niet alleen zekere groepen van maatschappelijke schipbreukelingen ten goede komen, maar de geheele menschheid.

Het heet, dat de wet handelt zonder aanzien des persoons. Dat mag waar zijn, maar het dringt langzamerhand tot ons door, dat handhavers van de wet leeren moeten — niet alleen in de rechtszaal, maar op honderden plaatsen, waar het er op aan komt aan de *bedoeling* van de wet te voldoen, — die bedoeling te vertolken door eerbied te hebben voor de persoonlijkheid. Overal, waar deze handhavers van de wet de dingen over het hoofd zien, die een hulp of een hindernis voor de persoonlijkheid zijn, overal, waar zij in gebreke blijven individueele verschillen te bestudeeren en in aanmerking te nemen, (waardoor zij ongelijkheden gelijkelijk behandelen), houdt de bedoeling van de wet zoo weinig verband met haar daadwerkelijke toepassing dat beiden langs elkaar schijnen heen te glijden als schepen in donkeren nacht. Maatschappelijke vooruitgang zou niet beter kunnen worden gediend dan door een reeks ontdekkingen en opleidingsmethoden, die aan het land een nieuw geslacht bestuurders zouden geven, — een geslacht, dat ervaren is in het aanpassen van de bedoeling der wet aan individueele omstandigheden.

Laat mij nu trachten in enkele regels saam te vatten, wat wij in de voorafgaande bladzijden van deze inleidende beschrijving hebben besproken.

Voorbeelden van het werk bij maatschappelijke gevallen toonen aan, dat door direct en indirect inzicht en door directe en indirecte inwerking op de ziel van de cliënten, hun maatschappelijke relaties kunnen worden verbeterd en hun persoonlijkheid ontwikkeld.

Voor zulk inzicht is het noodig het aangeboren karakter en de invloeden van de omgeving op het individu te kennen. Indien de werker verzuimt den maatschappelijke en persoonlijke achtergrond van zijn cliënt te leeren kennen, heeft dat meestal tengevolge, dat geen duurzame aanpassing kan worden gemaakt, maar er bestaat wisselwerking tusschen deze diagnostische methoden en die van de behandeling, en er is geen scherpe grens tusschen de twee te trekken.

Het arbeidsveld strekt zich uit van de nederigste diensten, door liefde, geduld en sympathie geleid, tot zulke radicale maatregelen als geheele verandering van omgeving, organisatie van hulpbronnen, waar er vroeger in het geheel geen bestonden, en het weder-aanknoopen van banden, die lang verbroken waren. Officieel gedoe moet worden vermeden. Aanmoediging, stimuleering, de meest mogelijke deelneming van den cliënt in al de plannen, een tactvol gebruik van herhaling, — dat zijn de methoden, waarmee de werkers bij maatschappelijke gevallen het meeste succes hebben. Soms moet er gewaarschuwd, moet er discipline toegepast worden; er moet altijd directe inwerking zijn van ziel op ziel. Een van de meest karakteristieke methoden van het werk bij maatschappelijke gevallen is het geval aan te pakken van

verschillende kanten, door menschen weer samen te brengen, aan elkander te verbinden, en aan hun omgeving aan te passen. De maatschappelijke werker is echter niet een soort weldadigheidsmiddelaar. Het is waar, dat hij werkt door middel van andere specialisten, van andere vereenigingen, en van de eigen maatschappelijke omgeving van den cliënt, maar hij onttrekt zich niet aan de verantwoordelijkheid voor de gevolgen der bewerkstelligde contacten; integendeel, hij rekent het zich tot taak met al die anderen een gezamenlijk plan op te maken, dat het gewenschte maatschappelijk resultaat zal opleveren. Het is de combinatie van al deze genoemde diensten, of ten minste van de meeste dier diensten, en niet van één of twee, die het „vak” werk bij maatschappelijke gevallen vormt.

Het is volstrekt niet noodig, dat de werker bij maatschappelijke gevallen de filosofie van een ander overneemt, maar het is wel noodig, dat hij er een wijsbegeerte op na houdt. De fundeeringssteenen voor zulk een filosofie zijn in dit boek aangegeven, maar aangegeven met het volste bewustzijn, dat andere, en zelfs meer fundamenteele, spoedig zullen worden ontdekt. De gegeven fundeeringssteenen zijn, willekeurig genomen, de volgende:

(1) Menschelijke wezens zijn onderling van elkaar afhankelijk. Er bestaat een geestelijke overeenstemming aangaande dit begrip, hetgeen van groote waarde is voor hen, die daarvan de volle beteekenis hebben begrepen, en er naar trachten te leven. Professor MacIver leert ons, dat die maatschappij het best is ingericht, die het meeste doet voor de ontwikkeling van de persoonlijkheid van haar leden. Het omgekeerde is ook waar. Wij bouwen de persoonlijkheid door goede relaties tot de maatschappij en

op geen andere wijze. De kunst van het werk bij maatschappelijke gevallen is de kunst de best mogelijke sociale relaties voor den mensch te ontdekken en te waarborgen.

(2) Menschelijke wezens zijn verschillend. Een waarlijk democratisch maatschappelijk program verschaft allen dezelfde levenskansen door verstandige inwerking op de massa en zorgt tegelijkertijd voor een regeeringsbeleid dat met en voor verschillende menschen op verschillende wijzen handelt.

(3) Menschelijke wezens zijn geen afhankelijke huisdieren. Dit feit dat de mensch verschilt van andere dieren maakt het noodzakelijk hem deel te laten nemen in het maken en ten uitvoer brengen van de plannen, die voor zijn bestwil worden beraamd. De mensch heeft een eigen wil en een eigen doelwit en is niet geschikt een passieve rol in het leven te spelen; hij gaat achteruit, indien hij dat doet.

Dat is misschien de reden, waarom mannen en vrouwen, die een aanwinst voor de gemeenschap zullen zijn, zulk een zorgvuldige voorbereiding behoeven voor dat netwerk van interrelaties dat wij leven noemen. Zij kunnen niet *en gros* worden afgeleverd. Aangezien de vorming van een maatschappelijk mensch tijd kost en nauwlettende zorg vereischt, is het tehuis de maatschappelijke instelling, waaraan gewoonlijk het begin van die taak wordt toevertrouwd en het is in het tehuis, dat de eerste hulpverlening door werk bij maatschappelijke gevallen werd beproefd. De werkplaats is een ander gebied, waar de methode van dit werk bestemd is weldadige veranderingen teweeg te brengen, hoewel het daar nog niet lang geleden is ingevoerd en nog niet tenvolle is ontwikkeld. Overal waar het werk bij maatschappelijke gevallen een dienstig toevoegsel wordt van het één of ander reeds

langer bestaand beroep, als hulp bijv. van maatschappelijke instellingen zooals de school, het ziekenhuis, de Rechtszaal, is het zelfs van grooter belang dan elders, dat de werkers grondig bekend zijn met hun eigen speciale taak, vóórdat zij trachten het werk van andere specialisten aan te vullen.

Het geheel van het maatschappelijk werk is van meer belang dan één van zijn onderdeelen alleen. Alle onderdeelen bewijzen diensten aan de persoonlijkheid, maar ieder op een verschillende wijze. Het werk bij maatschappelijke gevallen dient haar door betere aanpassingen te bewerkstelligen tusschen den mensch en zijn maatschappelijke omgeving; groepwerk dient haar door menschen van aangezicht tot aangezicht te behandelen, schoon niet één voor één; sociaal hervormingswerk dient haar door verbetering op groote schaal door middel van propaganda en sociale wetgeving; en sociaal-wetenschappelijk onderzoek dient de persoonlijkheid door het doen van origineele ontdekkingen en door bekende feiten opnieuw te verklaren ten bate van die andere vormen van maatschappelijk werk. De werker bij maatschappelijke gevallen behoort iets af te weten van al die verschillende vormen, — hoe meer hij er van afweet, hoe beter, — en zijn bijzondere taak te volbrengen op zulk een wijze, dat alle vormen van het werk, zooeven genoemd, daardoor in ontwikkeling toenemen.

Ten laatste nog dit. De voornaamste toetssteen voor het werk bij maatschappelijke gevallen is de groei in persoonlijkheid. Ondergaat de persoonlijkheid van den cliënt een verandering, en gaat die verandering in de goede richting? In andere woorden: Komt er energie en initiatief vrij, in de richting van hoogere en betere behoeften en gezonder maatschappelijke relaties? Slechts een instinctieve eer-

bied voor de persoonlijkheid en een warme, humane belangstelling in menschen als menschen, kan voor den maatschappelijken werker een bevestigend antwoord op deze vraag verwerven. Maar een bevestigend antwoord beteekent groei in persoonlijkheid voor den maatschappelijken werker zelf. De dienst is wederkeerig. ¹⁾

1) Ik betuig hierbij mijn dank aan Dr. Ada Potter voor de inlichtingen, mij bereidwillig gegeven, en voor de hulp bij het vertalen van sommige technische termen.

De Vertaalster.

BIJ W. L. & J. BRUSSE'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ
verschenen en in elken Boekhandel verkrijgbaar :

DR. RICHARD C. CABOT M. D.
MAATSCHAPPELIJK WERK

Verhandelingen op gebieden, waar medicus en maatschappelijke werker elkaar ontmoeten. Door den Amerikaanschen schrijver en uitgever geautoriseerde vertaling van Zuster A. M. F. Onnen. Met een voorwoord van Dr. W. H. Cox. XXXIV, 198 bladzijden. Tweede goedkoope uitgaaf.

Prijs f 1,90; in linnen gebonden f 2,75.

Inhoud: Voorwoord van Dr. W. H. Cox. - Voorrede. - Inleiding. Historische Ontwikkeling van Maatschappelijk Hulpbetoon bij Medischen Arbeid.

Deel I Medisch-Maatschappelijke diagnose: Hoofdstuk I. De plaats, die de maatschappelijke helper op medisch gebied behoort in te nemen, haar werkzaamheden en vooropleiding. - II. Het maken van eene ziektegeschiedenis door maatschappelijke helpers. - III. Economisch onderzoek door maatschappelijke helpers. - IV. Mentaal onderzoek door maatschappelijke helpers. - V. Vervolg. - VI. Onderzoekingen van de maatschappelijke werkers over vermoeidheid, rust en beroepsziekten. - VII. De beste bondgenoot van de maatschappelijke werkers-genezing van ziekte door de natuur.

Deel II Maatschappelijke behandeling: Hoofdstuk VIII. Voorbeelden van Maatschappelijke Geneesmiddelen. - IX. De Beweegreden tot maatschappelijk werk.

Uit het voorwoord van Dr. W. H. Cox: In dit werk maakt de lezer kennis met Cabot's ervaringen, met zijn eenvoudige geschreven opmerkingen en oprechte beschouwingen over de taak en de levenshouding van den medicus. Door het hooge plan, waarop de overtuigingen van den schrijver staan, is zijn boek tevens een voorganger voor ieder, die zich op het uitgebreide gebied beweegt, en een aansporing voor allen die er belang in stellen. Moge het vele lezers vinden.

Dit boek mag gerangschikt worden onder de meest belangrijke werken, die in den laatsten tijd verschenen zijn over maatschappelijk werk. *Dr. J. H. Adriani in Maandblad voor Kerkelijke Armeezorg.*

Dit boek bevat uitstekende aanwijzingen voor hen, die zich op dit gebied bewegen. *Boekenschouw.*

Dit boek geeft zoo'n breeden kijk op de werkelijke verhoudingen en getuigt van zoo'n goed inzicht, zoo'n ruim menschelijk gevoel en zoo'n hartelijke liefde voor de lijdende menschheid, dat wij de lezing ervan aan ieder arts en elken maatschappelijk werker kunnen aan-

bevelen. Zij zullen er stof tot overdenken in vinden en misschien iets uit leeren, dat hun in hun moeilijk werk van dienst is.

Centraalblad voor Israëlieten in Nederland.

... Ik wil U aansporen het boek van Dr. Cabot zelf ter hand te nemen. Het verdient ten volle Uw aandacht. „Moge het vele lezers vinden”, gaarne maak ik deze woorden ook tot de mijne.

Refajah, Christelijk Maandblad voor Ziekenverpleging.

Over Smaak valt niet te twisten. Wij vinden dit boek van Dr. R. C. Cabot een van de mooiste boeken die we ooit lezen. Op het gebied waar 't speelt, ligt ons direct werk niet, 't is zoo; maar je leert er zoo wonderbaar veel uit; 't heele boek is doordeesemd van wetenschap en ondervinding. 't Lijkt mij persoonlijk bijzonder interessant. En 't leest als een roman. Wie in deze malaestetijd nog een paar gulden over heeft, doet goed dit boek te koopen en te lezen. *De Post.*

DR. JOS. A. JACKSON M. D. & HELEN M. SALISBURY
HOE BEHEERSCHEN WIJ ONZE ZENUWEN?

Een inleiding tot Zielsgeneeswijze. Geautoriseerde vertaling uit het Amerikaansch door J. Ornstein-Hoofiën. XII, 364 bladz. Prijs f 4,25; in linnen gebonden f 5,25.

De Nieuwe Rotterdamsche Courant schreef: Dit werk verdient warme aanbeveling. Het bevat niets wat zenuwlijders van den wal in de sloot helpt — veel dat hun verheldering, inzicht en hoop kan geven, en den weg naar hun vrijwording en dus genezing kan wijzen. Het is levendig en vlot geschreven, glashelder en eenvoudig, zonder eenig vertoon van geleerdheid, maar tevens aan de hand van een rijke ervaring en behoorlijk gefundeerde kennis.

Het Vaderland: Dit is een boek, dat iedere zenuwlijder niet mag, maar moet lezen. Het wordt alles zoo eenvoudig en rustig verteld, dat het boek even prettig te lezen is als een roman, terwijl het ongetwijfeld betere uitwerking op den geest heeft dan menig spannend verhaal.

Nieuw Vrouwenleven: Een boek naar mijn hart. Men kan zijn geld niet beter beleggen dan door dit boek te koopen, de lezing sterkt lichaam en ziel in hooge mate...

DR. C. H. KINDERMANN
HANDLEIDING TOT ZEDELIIKHEID

Prijs f 2,25; in linnen gebonden f 3,75.

Een nuttig boek voor jongelieden en voor allen tot ernstige overdenking bereid.

In deze handleiding teekent schrijver uitvoerig en consequent een autonome moraal, waarvan de verwezenlijking van

